

УДК 159.9.072.5

Ірина Вячеславівна ЖДАНОВА,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6361-3029>;

Юлія Олександрівна САБАЗОВА,

слухач магістратури факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ЛЮДИНИ

Розкрито основні підходи до розуміння та психологічної діагностики особистісної зрілості людини. Охарактеризовано основні психодіагностичні методики, спрямовані на дослідження особистісної зрілості, її складових та рівнів розвитку. Представлено психометричні дані щодо апробації цих методик.

Ключові слова: особистісна зрілість, психологічна діагностика, методика.

Проблема особистісної зрілості, її критеріїв, умов та механізмів розвитку, а також психологічної діагностики, є однією з центральних проблем сучасної психологічної науки. У різних її аспектах та на різних етапах вікового розвитку людини проблему особистісної зрілості досліджували К. О. Абульханова-Славська, М. І. Алексєєва, Б. Г. Ананьєв, Ю. З. Гільбух, І. С. Кон, Д. О. Леонтьєв, А. В. Мікляєва, А. О. Реан, О. С. Штепа, Г. Х. Яворська та ін.

Однак, на сьогоднішній день немає однозначного трактування поняття «особистісна зрілість». Як підкреслює Мікляєва А. В., відповідно положенням структурно-ієрархічного підходу до розуміння особистісної організації це поняття не співвідноситься з різними рівнями організації особистості, починаючи від психофізіологічного і закінчуючи соціальним [1].

Частіше за все особистісна зрілість трактується як складне психологічне утворення, особистісний конструкт, інтегральний критерій особистісного зростання [2; 3]. А далі у визначеннях описується його структура, насамперед, через певні особистісні

якості. Відповідно, і деякі методики психологічної діагностики особистісної зрілості спираються на цей підхід. На сьогодні можна назвати декілька таких методик, насамперед, «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (автор Гільбух З. Ю., 1994 р.) та «Опитувальник особистісної зрілості» – ОЗО (автор О. С. Штепа, 2008 р.).

Методика Ю. З. Гільбуха спрямована на діагностику п'яти аспектів особистісної зрілості: мотивації досягнення (спрямованості на значущі життєві цілі, прагнення до самореалізації, самостійності, ініціативності); ставлення до свого «Я» (впевненості у своїх можливостях, задоволеності характером, здібностями); почуття громадського обов'язку (патріотизм, колективізм, почуття професійної відповідальності); життєвої установки (емоційної врівноваженості, розсудливості); здатності до психологічної близькості з іншими людьми (доброзичливості, емпатії, вміння слухати, потреби в духовній близькості). Опитувальник складається з 33 питань (наприклад, «В відношенні довіри до людей я дотримуюся того принципу, що ...», «Моє відношення до світу в цілому полягає в тому, що ...»), кожне з яких містить 7 варіантів відповідей. Досліджуваному потрібно вибрати один варіант, який найбільш для нього підходить. Відповіді оцінюються згідно з ключем. Кожна шкала в чисельному вираженні має свої рівні зрілості. Загальний рівень особистісної зрілості оцінюється за сумою балів за всіма шкалами і відповідно складає низький, задовільний, високий і дуже високий рівень особистісної зрілості [2].

Як вказує В. О. Костенко, ця методика свого часу не пройшла повної психометричної апробації, проте використовувалася у деяких дослідженнях. Психометричний аналіз, проведений В. О. Костенко, продемонстрував, що для дослідницьких завдань доцільно використовувати в якості вимірюваної змінної тільки загальний показник особистісної зрілості [4].

Опитувальник особистісної зрілості (ОЗО) О. С. Штепи дає змогу визначити складові та рівень особистісної зрілості. Опитувальник побудовано згідно з теоретичною моделлю особистісної зрілості О. С. Штепи, яка виділяє 10 особистісних рис, що складають структуру особистісної зрілості й які є критеріями особистісного зростання. Це наступні риси: синергічність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, децентрація,

життєва філософія. Відповідно і методика містить 10 аналогічних шкал. Оцінка за кожною шкалою проводиться у стенах, за традиційною схемою, і дозволяє визначити низький, середній та високий рівень розвитку кожної складової особистісної зрілості. За результатами методики також визначається загальний рівень особистісної зрілості: високий, необхідний, критичний. Про високий рівень свідчать риси відповідальності, життєвої філософії, креативності, автономності на високому рівні, а решта рис – на середньому рівні; про необхідний рівень – риси життєвої філософії та автономності на середньому рівні, решта рис – на середньому рівні, а деякі на низькому рівні вираженості; критичний рівень відбивають риси життєвої філософії та автономності на низькому рівні, решта рис – на середньому рівні, й деякі риси – на низькому рівні [3].

Методика «Аутоаналітичний опитувальник здорової особистості» (автор В. О. Ананьєв) не претендує на оцінку психологічної структури особистісної зрілості, а побудована таким чином, що дозволяє вимірювати певний щабель на сходах «дорослішання особистості»: початок «зрілості», помірну зрілість, впевнену зрілість [5, с. 96–97].

Інший підхід до особистісної зрілості представлено у теоретичній моделі А. В. Мікляєвої, яка «зрілість особистості» розуміє не як атрибут самої особистості, яка формується у процесі її онтогенетичного розвитку, а як особливий соціальний конструкт. Таке трактування категорії «зріла особистість» (на противагу її розумінню як сукупності певних іманентних властивостей особистості) з необхідністю передбачає зміну діагностичної парадигми. У цьому випадку актуальним стане завдання оцінки відповідності уявлень людини про власну особистість (самооцінки) з нормативним еталоном «зрілості». Саме з цих позицій авторка пропонує досліджувати особистісну зрілість, що знайшло відображення у розробленій нею «Шкалі самооцінки особистісної зрілості». Шкала побудована за принципом семантичного диференціалу [1].

Як вказує А. В. Мікляєва, результати психометричної перевірки шкали продемонстрували задовільну ступінь надійності підсумкового показника самооцінки особистісної зрілості, а також показників по субшкалам: самооцінка когнітивної зрілості, рефлексивної зрілості, регуляторної зрілості та моральної зрілості.

Самооцінка регуляторної зрілості відбиває здатність людини керувати своєю поведінкою, приймати самостійні рішення і нести відповідальність за їх наслідки; самооцінка моральної зрілості свідчить про здатність вибудовувати свою поведінку відповідно до вимог моральних норм; самооцінка когнітивної зрілості характеризує здатність людини до продуктивного використання власного життєвого досвіду для вирішення актуальних завдань, а також суб'єктивної цінності власного досвіду; самооцінка рефлексивної зрілості свідчить про здатність адекватно оцінювати самого себе, свої дії та їх наслідки. Автором отримано підтвердження змістовної, структурної, зовнішньої та внутрішньої валідності Шкали і її окремих субшкал [1].

Таким чином, психологічна діагностика особистісної зрілості людини ґрунтується на певних теоретичних моделях особистісної зрілості та спрямована, насамперед, на оцінку її складових та рівнів розвитку. При цьому, психодіагностичні підходи різняться залежно від розуміння особистісної зрілості як індивідуально-психологічного або соціального конструкту.

Список бібліографічних посилань

1. Микляева А. В. Шкала самооценки личностной зрелости: опыт разработки и апробация. *Современные исследования социальных проблем*. 2017. Т. 8, № 2. С. 52–68.
2. Гильбух Ю. З. Тест-опросник личностной зрелости. Киев : Науч.-практ. центр «Психодиагностика и дифференцированное обучение», 1994. 23 с.
3. Штепа О. С. Особистісна зрілість. Модель. Опитувальник. Тренінг : монографія. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 232 с.
4. Костенко В. Ю. Проблема психометрической проверки методик с выбором номинативного варианта ответа: (на примере опросника личностной зрелости Ю. З. Гильбуха) // Современная психодиагностика России: преодоление кризиса : материалы 3-й Всерос. конф. по психол. диагностике : в 2 т. / под ред. Н. А. Батурина. Челябинск, 2015. Т. 1. С. 149–154.
5. Ананьев В. А. Практикум по психологии здоровья. Методическое пособие по первичной специфической и неспецифической профилактике. СПб. : Речь, 2007. 320 с.

Одержано 01.03.2018

Раскрыты основные подходы к пониманию и психологической диагностики личностной зрелости человека. Охарактеризованы

основные психодиагностические методики, направленные на исследование личностной зрелости, ее составляющих и уровней развития. Представлены психометрические данные по апробации этих методик.

Ключевые слова: личностная зрелость, психологическая диагностика, методика.

УДК 159.953+612

Евгений Валентинович ЗАЙКА,

кандидат психологических наук, доцент,

доцент кафедры общей психологии

Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

ВЛИЯНИЕ СВОЙСТВ НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ НА ПАМЯТЬ В ОБЫЧНЫХ УСЛОВИЯХ И ПРИ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Представлены результаты литературного обзора и собственных экспериментальных исследований. Кратко и обобщенно представлены данные о влиянии силы, лабильности и уравновешенности нервной системы на различные показатели памяти. Приведены отдельные данные об их влиянии на память в условиях интерференции.

Ключевые слова: свойства нервной системы, сила, лабильность, уравновешенность, память, запоминание, интерференция.

Эффективность памяти человека зависит от большого числа различных детерминант: от вида материала (вербальный – образный), от его сложности (громоздкий – простой), от связности (разрозненный – увязанный в систему), от условий его предъявления (комфортные – затрудненные), от особенностей протекания деятельности человека (деятельность организована или сумбурна, материал занимает в ней место цели, способов или фона, способы сложные или простые), от мотивации (степени желания запомнить, интересности материала), от качества личности (ответственности, целеустремленности). Поскольку память выступает не только как мнемическая деятельность (или эффект другой: познавательной или практической деятельности), но еще и как функция мозга, то в ряду детерминант памяти